

E8. Skal flere aftjene værnepligt? I 1970'erne sagde hver 5. nej og blev sendt i militærnægterlejr

Nikolai: Vi befinder os i midten af den jyske hede. Året er 1962. Der hænger en let grannagtig duft i luften. En gruppe af langhårede unge mænd står i en cirkel rundt om en låst bil. De diskuterer heftigt. Det er svært at tyde præcis, hvad der bliver sagt, men bilen skal i hvert fald flyttes og gerne med det samme, så de unge mænd ikke når at blive opdaget. Mændene sætter sig på hug og tager fat inde under bilen med begge hænder. På 3 løfter de bilen op i hoftehøjde, imens de prustende og hivende efter vejret bevæger sig mod kaffestuen. Med dobbeltdørene slået op på vid gab kan bilen lige præcis klemmes indenfor. Mændene fjerner møblerne fra stuen, og med en sidste kraftanstrengelse får de bilen bakset ind på gulvtæppet lige foran tv'et. Inden de lister ud, stiller de sirligt møblerne tilbage på plads og tænder for fjernsynet. Velkommen til Forløber. Jeg hedder Nikolai Sørensen, og i dag tager vi afsæt i den nutidige debat om værnepligten og finder et historisk perspektiv. Flere danske partier vil have flere unge i værnepligt. De skal stå klar til at forsvare Danmark, hvis det skulle komme dertil. Spørgsmålet er, om flere værnepligtige vil føre til flere militærnægtere eller såkaldte civile værnepligtige. Skulle det blive tilfældet, så har Danmark en lang historie at drage erfaringer fra, herunder historien om Kompedallejren, hvor denne hændelse med den løftede bil fandt sted. Men det vender vi tilbage til. Nu vil jeg byde velkommen til dagens gæst, museumsinspektør på Museum Silkeborg, Marianne Gjørtz Hougaard. Velkommen til.

Marianne: Tak for det.

Nikolai: Marianne. Det skal jo handle om Kompedallejren i dag. Det var jo et af de første steder, man sendte militærnægtere hen. Engang var lejren faktisk propfyldt. Bare i 1972 var knapt 20 procent af den årgang, der indkaldtes til værnepligt, altså militærnægtere. Men vil du ikke fortælle os om tanken bag Kompedallejren? Hvor startede det hele egentlig?

Marianne: Jamen, det starter med, at man i 1917 finder ud af i Danmark, at det er en rigtig god ide at have en militærnægterlovgivning. Og det får man i december 1917, faktisk med baggrund i at man også har en i Storbritannien. Danmark er det andet land i hele verden, der får denne lov for militærnægter. Inden da har der selvfølgelig også været

militærnægtere i Danmark, men de er blevet sat i fængsel, og så har de sultestrejket i fængslerne. Og man ville egentlig gerne prøve noget andet og se om, hvis de kommer i en lejr, hvor de så arbejder - slår skærver og alt muligt andet - vil det så ikke være en bedre idé? Så det prøver der. Den åbner så i efteråret 1918.

Nikolai: Hvorfor blev man nægttere dengang?

Marianne: Jamen, det gør man, fordi man ikke har lyst til at slå ihjel, og fordi man er pacifist. Der kommer denne forening i 1920'erne, som hedder "Aldrig mere krig", som samler mange fra Det Radikale Venstre, mange på venstrefløjen, og der er også nogle få med på højrefløjen. Det er alle mulige forskellige baggrunde, de kan have. Det kan være både journalister og landmænd og alt muligt andet, som der melder sig. Og det er egentlig med baggrund i, at de gerne vil fred - stort set for enhver pris. Det er det, de gerne vil.

Nikolai: En nægter ved navn Kingo Carlsen skriver om sin nægtertids i 1939: "Det var sådan et rigtigt, rigtigt hyggeligt sted. Vi var venner, og vi hjalp hinanden, og vi havde det godt sammen." Altså, nu beskrev du det med, at man arbejder og slår skærver. Men dette lyder jo helt hyggeligt. Det lyder nærmest som et højskoleophold. Vil du ikke prøve at beskrive stemningen på Kompedal i 1930'erne?

Marianne: Jo, det vil jeg i hvert fald. De har det rigtigt godt, faktisk. Den åbner i 1934. Den har været lukket i 1920'erne, fordi der simpelthen er så få nægttere, at det ender med, at der kun er én tilbage. Men så åbner den igen i '34. Det er hold, der begynder der - og også dem, der faktisk er der hele perioden op i 30'erne - de har et enormt stort fællesskab. Og de har en rigtig god lejrleder, der hedder Johannes Bom. Og han støtter virkelig deres sag. Altså hvis de beder om en skrivemaskine, eller de spørger, om de kan få en håndbold, eller hvad det nu kan være - det kan være bøger til deres bibliotek - jamen, så får de faktisk lov til at få det. Og de hjælper hinanden rigtig meget. Og de hygger sig altså. De har en arbejdsdag fra klokken 7.45 Om morgenen til klokken er en 16-17-stykker om eftermiddagen, men ellers har de så fri. Og den fritid kan de jo ikke bruge på mobiltelefoner og alt muligt andet, så det vil sige, at de faktisk sidder og snakker med hinanden. Har diskussionsaftener og alt muligt andet. Så de har det rigtigt godt. Og man kan også se det på det månedsbrev, de har, at de hygger sig og har det sjovt med hinanden. Det er der ingen tvivl om.

Nikolai: Et månedsbrev, hvor de udgiver nyheder til hinanden i lejren?

Marianne: Til hinanden, simpelthen. Om den og den nægter, som nu har gjort det og det og sådan noget. Og de har sådan nogle øgenavne til hinanden. Vi skal også tænke på, at de var militærnægtere i knap to år på dette tidspunkt, så det er lang tid, de faktisk er i denne lejr sammen. Og det er ikke altid, de lige kommer hjem på orlov. Så er der faktisk rigtig lang tid. Kompedallejren, som du også selv sagde indledningsvis, ligger altså ude på den jyske hede, så der er langt til byerne Herning, Viborg og Silkeborg. Kjellerup er den nærmeste større by til dem. Så der er bare langt. Så de har hinanden, og så har de det arbejde, de laver med at slå skærver og tilrettelægge vejen omkring lejren. De begynder også lige så stille og få skovarbejde, men har ikke så meget i starten.

Nikolai: Jamen vil du egentlig ikke beskrive lidt mere, hvad deres arbejde består i?

Marianne: Jo, til at starte med skal de anlægge veje og så videre omkring lejren. Det er blandt andet derfor, de skal slå skærver. Og så efterhånden, begyndte de faktisk også at have dette skovarbejde, som er det, man forbinder lidt med disse militærnægtere. Det begynder de så at have fra midten af 30'erne og frem. Og det skovarbejde kan være at pensle knopper på grantræerne, så hjortene ikke kommer og spiser disse grantræer. Det kan være at hugge kviste af, så der ikke kommer knaster i træet. Det, får de i hvert fald at vide, er meningen med det. Men de har, i hvert fald senere hen, lidt svært ved at se meningen med det, de egentlig laver. Men i starten har de dette store fællesskab, så der tager de det bare. De griner lidt og har det lidt sjovt med det, men det er ikke noget, de synes, er så forfærdeligt at gøre.

Nikolai: Og hvad er tanken bag dette arbejde? Skal det ses som en form for strafarbejde, eller har det ligesom en større betydning?

Marianne: Når de skal slå skærver, så er det lidt straffearbejde, for det er lidt den opgave, folk får, hvis de er udeblevet eller de kommer for sent hjem til lejren eller lignende. Men deres almindelige skovarbejde er egentlig ikke tænkt som en straf. Det, der ligger i straffen, når man er militærnægter, er, at opholdet i lejren er længere, end hvis du væl-

ger at blive en almindelig soldat. Helt frem til 1986, tager det et halvt år længere tid at være militærnægter end at være soldat. Så man straffes på den måde.

Nikolai: Ja, for det skal ikke være for nemt.

Marianne: Det skal ikke være for nemt at være militærnægter. Og så er der altså også det med, at dem, der er militærnægtere ofte er folk, der har tænkt godt over tingene og sat sig ind, hvorfor de ikke vil det her. De har en overbevisning med sig. Så så det nogle, der har gjort sig nogle store tanker. De er måske ikke altid lige dygtige til at holde en hakke, når de kommer og så videre. Det lærer de efterhånden. De har en lidt anden baggrund. Nogle af dem er selvfølgelig landmænd og så videre. Men der er altså også mange af dem, der er akademikere og lignende, som altså har gjort sig nogle tanker om dette. Og de føler da helt klart, det er en straf - det er der da ikke nogen tvivl om - at skulle være i denne lejr i halvandet til to år.

Nikolai: Nu nævnte du før, at der er lidt langt til de nærliggende byer. Så har man egentlig bare lov til at rejse ud, når man vel?

Marianne: Nej, det har man ikke. Men Johannes Bom, der er leder der i 30'erne, er faktisk rigtig sød til at sørge for, at de får orlov, når der er behov for det. Altså, hvis de skal af sted til et eller andet - familiefester eller andet - så skal de nok få lov til at komme af sted. Så det er ikke noget problem, men du skal søge om orlov, ligesom hvis du var i militæret.

Nikolai: Og skilte han sig ud som leder?

Marianne: Ja, jeg har indtryk af - i hvert fald i forhold til senere ledere, som er beskrevet af nægterne - at han er relativt populær. Nægterne har sådan en beskrivelse af, at han også er meget uselvstændig, fordi han skal have tilladelse til alt. Han hører under Marineministeriet, og det vil sige, at hver eneste gang han skal ansøge om så meget som en håndbold eller en skrivemaskine, eller hvad det nu er, et telefonstik, så skal han skrive over til proviantmagasinet, som ligger ovre på Holmen, og så høre dem ad: Må jeg godt få lov til at købe en håndbold? Eller må jeg godt have lov til at få sat dette stik op? Og det ved nægterne godt i 30'erne. De har sådan et lille skriv i deres blad om, at Bom

simpelthen har spurgt nærmest både paven og Meteorologisk Institut og skovrideren og ministre, og jeg ved ikke hvad, for at få lov til noget.

Nikolai: Jeg har faktisk lige præcis det citat her fra deres lejrblad: "Et mystisk rygte ville i går vide, at inspektøren havde truffet en afgørelse uden at konferere med skovrideren, kredslægen, indenrigsministeren, Meteorologisk Institut eller paven. Rygtet vandt ikke tiltro og viste sig da også snart at være et dødfødt barn, der løb ud i sandet." Så de har virkelig joket lidt med ham.

Marianne: Ja, det har de nemlig. Og han har kunnet tåle det. På et tidspunkt kom der faktisk nogle klager fra disse nægtere over noget af brødet. Og så sender han simpelthen prøver af dette brød fra den lokale bager over til proviantmagasinet på Holmen. Og ham, der modtager det, ryster tydeligvis på hovedet, kan man nærmest læse i hans svar tilbage. At det er fuldstændig fjollet. Altså: "Hold nu op! Få bagt noget nyt brød eller sig til de der nægtere, at de skal spise det, de får serveret." For brødet fejlede ingenting. Så Bom er helt klart en flink lejrleder. Det er der slet ikke nogen tvivl om. En af dem, der er nægter på dette tidspunkt er også Børge Outze, som grundlægger Information senere hen. Og han skriver altså også her i bladet. Og vi har også Jeppe Aakjærs søn, Esben Aakjær, som også er en af nægterne. Og begge to - selvom de er militærnægtere - udmærker sig jo faktisk under 2. Verdenskrig. Den ene vælger at starte dette illegale blad, som senere bliver til avisen Information. Og den anden af dem, Esben Aakjær, melder sig faktisk til Royal Air Force i en norsk afdeling og er med til at flyve ind over Tyskland under krigen, og han sidder der og hjælper simpelthen med at bombe de store byer i Tyskland. Så blot fordi man er militærnægter, behøver man ikke være pacifist. Men det, som der er mange af dem, der siger, er, at de gerne selv vil vælge, hvilken en krig, de skal gå med i. De vil ikke have, at der kommer en ovenfra og dikterer for dem. Det er egentlig det, der er budskabet for mange af dem.

Nikolai: Hvor mange er der egentlig i lejren her i løbet af 30'erne?

Marianne: I løbet af 30'erne er de op til 80-90 stykker, for det stiger, tallet, i løbet af 30'erne. Måske på grund af det, der sker nede i Tyskland, jo. Men det stiger, så der faktisk på et tidspunkt kommer så mange nægtere, at der ikke er plads i lejren. Så man må simpelthen udnytte, at der er nogen, der er indlagt på sygehuset i Kjellerup. Og så kan

man så bruge de senge indtil videre, og så får man så slået nogle nye sammen og bestilt nogle madrasser og så videre. Og så falder det drastisk under besættelsen.

Nikolai: Hvad sker der egentlig her op til besættelsen?

Marianne: Man mærker egentlig ikke besættelsen så gevaldig meget. Der kommer flere og flere militærnægtere, og så sker der det, at Danmark bliver besat. Og så lader man være med at indkalde nye nægter lige til at starte med. Så det vil sige, at der er halvt fyldt. Der er ikke mere end 30 stykker eller sådan noget lignende. Så bliver de sendt hjem, og så er der et par stykker tilbage der i efteråret 1940. Men så begynder man lige så stille bare at køre videre med den samme trummerum, som man har gjort hele tiden, så der kommer nye nægter ind. Så der er omkring 40 i lejren, gennemsnitligt, indtil '43 under samarbejdsregeringen. Da den stopper i august '43, er det så også, at alle de nægtere, der er i Kompedallejren, bliver sendt hjem. Og den bliver så lukket ned et halvt år efter.

Nikolai: Hvad så under besættelsen? Hvad bliver der af den der?

Marianne: Jamen, der er en halvanden hundrede tyske soldater, som kommer ind. De siger simpelthen, at de gerne vil bruge hele Kompedalplantagen som øvelsesområde. Så de ansatte i Kompedallejren bliver sendt hjem, og så er soldaterne der indtil krigen slutter. Og så vælger man at sige, at alle de tyske flygtninge fra Østpreussen - det nuværende Kaliningrad - bliver sendt til lejren. Så det er omkring 2.000 mennesker, som der bliver gravet disse jordhuler til. Så kommer de til at bo der i to år indtil '47.

Nikolai: Okay, så den fungerer simpelthen som flygtningelejr her efter krigen?

Marianne: Ja.

Nikolai: Men et længere stykke tid efter besættelsen åbner Kompedal op igen. Nu snakkede vi før om denne meget hyggelige stemning, der var i lejren. Her i 60-70'erne kommer der en ny type nægter til. En Anders Buhne, der var nægter i Kompedal i 1960'erne, fortæller: "I det sidste af min lejrtid kom en ny nægtergruppe i stadigt større antal. Det var en gruppe, som var mere hippier, end vi nogensinde havde været, og på den måde kom de bevidsthedsudvidende stoffer til at præge lejrlivet. Jeg husker et be-

søg på et værelse, hvor en flok stenede nægttere sad og funderede over, hvordan det kunne være, at der kom kraftige lilla lyn ud af trætoppene. Altså, det lyder vildt, det her. Hvad var Kompedal for et sted i 1960'erne?

Marianne: Det ændrede sig netop drastisk, for lige pludselig kommer der altså disse bevidsthedsudvidende stoffer osv. Og der er også hash. Som en af disse arbejdsledere fortæller, er han jo ene mand over for måske 40 nægttere, som begår hærværk og smadrer ruder og så videre. Og det bliver de faktisk ved med at gøre indtil man sætter panserglas i vinduerne. Man flytter simpelthen glasskår med trillebøre, fordi der er så meget hærværk. Så ham arbejdslederen siger simpelthen, at hvis de om morgenen, når de møder ind, lige får lov til at få sådan en pibe hash, så er de så dejligt medgørlige og rolige. Så kan man sådan nemmere have med dem at gøre. Og som han også selv siger, kan han ikke stille noget op, hvis de flipper. Det kan simpelthen ikke lade sig gøre. Så han har det egentlig ret afslappet med det der. Jeg tror ikke, han havde det imens, for jeg tror faktisk ikke, det har været særlig sjovt. Og det har vi faktisk også indtryk af fra nægterne selv. I 50'erne er der også stadigvæk dette sammenhold, men i '62 begynder der at komme en udstationering. Der er en af nægterne, der får en ide om, at disse nægttere, i stedet for at de bare går og hakker grene af træerne, kunne man så ikke bruge dem fornuftigt. Eller til noget, der er mere fornuftigt, i hvert fald. Så samarbejder han med den daværende museumsdirektør på Viborg Museum, Peter Seeberg, og de bliver enige om at lave noget udstationering sammen. Man prøver faktisk først på Blicheregnens Museum at sætte de første ud. Og det går rigtigt godt. Altså det bliver en god ide. Det bliver en succes. Men det gør også, at dette sammenhold, der er mellem alle nægterne forsvinder. Så lige pludselig er dem, der er i lejrene - det er efterhånden 10 procent af en årgang, fordi det bliver så populært at blive udstationeret - den hårde kerne. Vi har en nægter, der fortæller om, hvordan de den ene dag måske tænder op i en skraldespand - der sætter de simpelthen ild til en skraldespand - næste dag er gardinet. og den næste dag er det lidt voldsommere osv. Så det vil sige, at over en uges forløb bliver der simpelthen voldsommere og voldsommere brande, og der bliver mere og mere hærværk. Man kan se billeder af, hvordan de har hakket huller i dørene og så videre med nogle de redskaber, som de bruger ude i skoven. Så det bliver ret voldsomt, og der er også mange af nægterne, der simpelthen føler sig utrygge ved at være der. Altså den ene af dem, vælger simpelthen at leje et hus uden for lejren sammen nogle andre nægttere, og så tager de bare ind på arbejde i lejren. Det får man nemlig lov til der er i 60'erne.

Nikolai: De vil simpelthen hellere undgå at være i lejren?

Marianne: De har ikke lyst til at opleve, hvis det nu går galt. Hvis det lige pludselig brænder ned. Og det gør den: Lejren brænder faktisk ned af flere omgange i 70'erne. Det er ikke den eneste lejr eller fordi, at Kompedal er værre end lejren i Gribskov eller en af de andre lejre, som kommer på dette tidspunkt. Lejren, Karsemose, har Danmarks Radio simpelthen en film om, hvor man bare ser, hvordan den brænder ned. Så det var et generelt problem. Jeg snakker med en tidligere nægter på et tidspunkt, og han fortæller om, at han havde været på sådan et introkursus for at blive militærnægter omkring '70. Der fortæller han om, at han simpelthen ikke havde lyst til den måned, han skulle være der. Da han skulle være der den måned, var han simpelthen så ræd for faktisk at brænde inde eller hvad der nu kunne ske. Så det var ikke sjovt, sådan som det var i 30'erne. Der var ikke dette sammenhold. Der var ikke denne hygge. Der er også eksempler på folk, som simpelthen bare er gået amok. Fuldstændig begyndt at smadre ting og...

Nikolai: Nu hvor der er muligheden for at blive udstationeret og faktisk komme ud og være en del af samfundet og lave nogle lave nogle ting, hvordan kan det så være, at disse tilbageværende nægtere vælger at blive i lejren i stedet for?

Marianne: Der er lidt forskellige typer nægtere. Der er dem, som der siger nej til at komme indenfor militæret, men som siger, at det ikke er fordi, de siger nej til alt. Vi vil gerne ud at gøre noget andet, altså ud komme i en børnehave eller på et museum eller andet og hjælpe med nogle ting der. Så er der denne type, som vælger at tage i lejrene. De har virkelig nejhatten på, for de vil ikke støtte systemet, og de vil gerne bare være i lejren. Man arbejder altså ikke særlig meget. Man laver noget arbejde, som måske er på max. to timer om dagen. Resten af tiden sidder man faktisk bare. Enten sidder man i denne skurvogn, og i starten sidder de stadigvæk og hygger her, men efterhånden bliver det jo også bare, at man sidder der og ryger hash og så videre. Det ved jeg ikke, men det kan også godt være, det er hyggeligt. Men de sidder i hvert fald og hygger sig til at starte med. Men det ændrer sig altså. Og det vil sige, at de har ufatteligt meget fritid. Og denne fritid: Hvad skal de lave? Hvad skal de finde på? Dem 30'erne har jo selv arrangeret, at de har morgengymnastik, og de har løb omkring lejren og så videre. Men i 60'erne er dem, der måske tager disse initiativer, måske dem, der er taget ud for at bli-

ve udstationeret. Så det vil sige, at der ikke er så mange, der har denne holdånd. Den forsvinder lidt.

Nikolai: Men alligevel finder de jo på nogle ting. Her i starten indledte jeg jo med denne fortælling om en gruppe mænd, der løftede en bil ind i en kaffestue. Vil du sætte nogle ord på det? Hvorfor gjorde man det?

Marianne: Bilen tilhører faktisk en arbejdsleder, som de ikke er specielt glade for. Og så tænker de, at det kan de lige gøre. Men det er altså også dem selv, der slipper den ud igen. Og der sker ikke noget med bilen. De behandler den faktisk rigtig pænt. Og vi har andre eksempler på disse drengestreger både fra slut 50'erne og starten af 60'erne, hvor de måske hopper op på taget - det er så ikke Kompedal, men en af de andre lejre - og så hælder de måske cowboybukser eller et eller andet ned gennem skorstenen. Så det vil sige, at der lige pludselig kommer røg i hele huset. Det er måske også lidt en drengestreg. Det også lidt træls. De gør jo også det, at de viser, at de kan nogle ting. Der er sådan et depot, som de ikke har adgang til, fordi der er lås på. Men så kan de finde på bare at gå derhen og afmontere døren. De afmonterer den bare og sætter den ved siden af. De går ikke ind på depotet og tager noget. Det viser bare, at de kan. Så de laver disse drengestreger, og det er egentlig dem, der eskalerer der er i slutningen af 60'erne til faktisk blive decideret hærværk.

Nikolai: Ja, fordi i starten her er det også lidt i den grove ende, men det er stadig drengestreger.

Marianne: Ja, og dem i 50'erne gør en masse ting, hvor de faktisk kommer i fængsel og i Viborg Arrest. Men de ting, de gør, som de selv siger, er ikke ting, der ville være ulovlige i det normale liv. Men nu er de jo altså underlagt civil værnepligt. Det vil sige, at de er underlagt nogle særlige regler. Så de må ikke komme hjem kl. kvart over elleve, hvis de har udgang til klokken 11, for eksempel. De må ikke udeblive. Hvis de har været på orlov, så skal de komme hjem til tiden. De skal have lange bukser på. De skal have det arbejdstøj, på den uniform på, de har fået udleveret. Og nogle af dem vil jo ikke have uniform på, fordi de jo netop ikke har meldt sig til militæret. Så der er nogle situationer, hvor de prøver at provokere nogle gange. Og så ender de faktisk i fængsel - dem i 50'erne, i hvert fald. Det bliver der så blødt lidt op på undervejs.

Nikolai: Men alligevel udvikler det her sig meget i løbet af 60'erne og 70'erne. Du var selv inde på det: Kompedal brænder også, og der bliver sat ild i mange steder og lavet meget voldsomt hærværk. Kan lejrens ansatte og ledelsen overhovedet stille noget op over for dette hærværk?

Marianne: Det er rigtig svært for dem, for de er jo få. Ud af disse 100 nægttere - og mange der også stod i kø - er der denne hårde kerne af måske 40 mennesker eller færre, som er dem, der så laver det her og ødelægger det lidt for de andre. Og det er svært at stille noget op på dette tidspunkt. Det begynder at blive så stort et problem - også at der er så mange nægttere...

Nikolai: Hvor mange er der egentlig her i løbet af 70'erne?

Marianne: Det stiger de rigtig meget, og det er jo selvfølgelig på grund af Den Kolde Krig. Det stiger mere og mere, og, som du også nævnte, så er der 20 procent af den nye årgang rekrutter, der egentlig skal indkaldes til forsvaret, som vælger at sige nej. De vil gerne være militærnægttere i stedet for. Og det kan man jo godt se fra myndighedernes side: Det begynder faktisk at være et problem for Det Danske Forsvar. Man har faktisk foreslået flere gange, om man kan gøre et eller andet smartere for at gøre tilværelsen bedre for disse militærnægttere. Og det er så der, man begynder med udstationeringen. Men det løser ikke problemet med, at der er mange af dem - og dermed få, som gerne vil være soldater. Så der indfører man faktisk - i '73, mener jeg - en regel om, at man nu kan blive lønnet soldat. Man får altså disse konstabler. Man har haft noget lønnet personale før også, men nu får man disse. Og det falder sammen med, at vi har denne store ungdomsarbejdsløshed. Så der er faktisk mange, som vælger at blive soldater med løn. Og risikoen i 70'erne er måske ikke så stor for at blive udstationeret. Så det kan måske være relativt billigt sluppet, kan man sige. Så du kan gå ind og få denne uddannelse og få løn samtidig. Og så behøver du ikke sige nej til at være soldat.

Nikolai: Så på den måde får man ligesom knækket kurven?

Marianne: Ja, det gør man faktisk. For NATO er også begyndt at sige, at de synes, det er et problem. For til disse NATO-missioner kan det kun være professionelle soldater, de udsender. Hvis Danmark ikke har en professionel hær, så kan vi sådan set ikke være med og bidrage med det, vi skal bidrage med.

Nikolai: Så NATO har simpelthen været på nakken af Danmark på grund af alle disse militærnægtere?

Marianne: Ja, det begynder også at sige: Det duer ikke.

Nikolai: Hvor meget fylder hele nægter-spørgsmålet egentlig i offentligheden på dette tidspunkt?

Marianne: Det fylder egentlig ret meget, når man gennemgår aviserne, for dette hærværk er aviserne jo voldsomt forargede over. Det er den ganske almindelige dansker også forarget over. Så nægterne har et utroligt dårligt ry. Til gengæld har denne her udstationeringsordning og dem, som netop er pædagogmedhjælpere og museumsmedhjælpere og så videre blev rost til skyerne. Fordi det fungerer jo. Men det er hærværket, der virkelig fylder. Jyllands-Posten laver på et tidspunkt en undersøgelse om, hvem der er mest upopulær. Og der finder de ud af, at militærnægtere er lige så upopulære som rødstrømper og demonstranter.

Nikolai: Så er det alvorligt, åbenbart. Hvad bliver løsningen oppe i løbet af 70'erne?

Marianne: Jamen, løsningen er som sagt disse konstabler, man får ind, hvor man så får denne professionelle hær. Og samtidig får man denne frinumnerordning ind. Så pludselig kan de trække frinumner. Det betyder faktisk at denne gigantiske kø, venteliste, som der er til at blive militærnægter, den sløjfer man faktisk bare. For lige pludselig kan man bare trække frinumner i stedet, og når man har gjort det, slipper man for at komme ind. Flere fredsfolk, som jeg har snakket med inden for de sidste par år, siger også, at når deres sønner har været inde på session - nu hedder det Forsvarets Dag - hvis de har en T-shirt på, hvor der står nej til militæret eller lignende, så bliver de gerne kendt uegnede. Fordi der er så mange, der melder sig i dag som frivillige.

Nikolai: Denne frinumnerordning er jo den, vi også kender i dag. Hvad bliver der egentlig af Kompedallejren efter man indfører denne frinumnerordning og ikke har dette store pres på nægterne mere?

Marianne: Lige så stille begynder lejrene faktisk at lukke. Da Karsemoselejren brænder omkring '70, vælger man ikke at bygge den op igen. Men da Kompedallejren brænder der i starten af 70'erne af et par omgange, vælger man faktisk at åbne den igen. Den er så åben i en kort årrække indtil 1978, hvor man så finder ud af: Nu er der ikke behov for den længere. Det er faktisk året efter, at frinummerordningen kommer. Så der kan sagtens være en sammenhæng. Så fortsætter den i Gribskov helt frem til 1984, men der lukker man den sidste militærnægterlejr i Danmark. Så der har ikke været nogle lejre siden. Men man kan godt stadigvæk blive udstationeret. Så hvis man vælger at blive militærnægter i dag, kan man - hvis man går ind på Forsvarsministeriets hjemmeside - se, hvor man kan blive udstationeret, hvis man var interesseret i det.

Nikolai: Ja, og det fører mig lidt videre. For hvordan ser antallet militærnægtere ud fra 70'erne og frem til i dag? Det må jo være noget helt andet så?

Marianne: Det er det også. Det er jo faldet markant. Og det gør det faktisk også selvom Danmark har været i krig i nogle år efterhånden. Man kan ikke se nogen tydelig stigning på nogen måde. Rent faktisk er tallet for 2020 på 4 personer. Og når vi snakker om over 4000, der var der i '72...

Nikolai: Det er virkelig en forskel.,

Marianne: Ja, det er nemlig en stor forskel, også når man tænker på procentvis. Befolkningen er blevet større og sådan noget. Så nej, 4 personer er virkelig ingenting. Og det er - har jeg fået at vide - faktisk folk, som der har meldt sig. Det er ikke folk, der siger på forhånd, at de gerne være militærnægtere, men egentlig folk, der har meldt sig til forsvaret, som så har fortrudt, når de så har meldt sig. Og vi kan se, at i året før, 2019, var der 17, og i 2021 var der også 17. Så det er altså et meget, meget lavt tal, der er lige i øjeblikket.

Nikolai: Og hvordan kan det være, tror du?

Marianne: Jamen, jeg tror bare, det er fordi, der generelt er opbakning til den udenrigspolitik, der nu bliver ført. Jeg har snakket meget med folk fra fredsbevægelsen - både fra "Aldrig mere krig", men også andre fredsbevægelser - og de siger alle med én: Et er, at de egentlig vil det samme som forsvaret, nemlig forhindre krig. Det er bare to forskel-

lige måder at gøre det på. Den ene er den pacifistiske, hvor alle skal være militærnægtere og snakke med hinanden, og den anden er så den, hvor man mander op og får flere soldater og tungere våben og så videre. Så de vil egentlig det samme, men vil det på forskellige måder. Men disse fredsfolk har svært ved at forklare det, for de kan jo se, at der var atommarcherne i 70'erne, som også trak rigtig mange mennesker, der var fredsmarcher og så videre også oppe i 80'erne. Men det er der ikke i dag. Hvis der kommer et fredsarrangement, så kommer der en lille forkølet skare. Og det er simpelthen, fordi der er så stor opbakning til det, der sker.

Nikolai: Der er simpelthen mange, der melder sig?

Marianne: Der er nemlig rigtig mange, der melder sig. I dag består vores forsvar mestendels af folk, der faktisk har meldt sig selv, som synes, at det kunne være interessant.

Nikolai: Og hvorfor tror du det er, at man har så mange frivillige i dag?

Marianne: Hvis vi kigger på antallet gennem de sidste hundrede år, kan vi se, at da der kommer uro ude i Europa 1930'erne stiger antallet. Så falder det igen. Men så kommer der igen mange med Korea-krigen i '48-49. Der kommer der flere og flere nægttere. Så det er faktisk sådan, at man har en militærnægterlejr i Oksbøl, men den lukker man efter 10 år, fordi man ved, at Kompedal kommer. Så vi kan se, at hver eneste gang der sker noget ude i verden, kommer der flere militærnægtere. Og Vietnam-krigen gør også et stort indtryk, så der kommer der endnu flere. Men det gør der ikke nu, og det er da noget, der kan undre, at der ikke gør det. Så det må jo være fordi, der er en stor opbakning generelt i samfundet af, at det er det, man føler er rigtigt. Og så vil jeg sige, at det hænger lidt sammen med, at man begynder - i hvert fald efter Anden Verdenskrig - at stille lidt mere spørgsmål ved autoriteterne. Så det er også lidt en reaktion på, at man ikke gør, hvad man måske følte tidligere, at man burde gøre. Man tager mere stilling til selv at sige: Jeg behøver faktisk ikke at melde mig til militæret, selvom min far og min farfar måske har gjort det. Jeg kan faktisk godt sige nej. Det er faktisk ok. Altså, der er en holdning til, at det er i orden. Og så er der altså også det med, at militærnægtere i 60'erne laver et oplysningskontor. I '65 og '67 får vi Militærnægterforeningen. De driver jo simpelthen oplysningsvirksomhed. De laver pjecer, de laver badges, de holder foredrag og tager ud på gymnasier og højskoler for at hverve nye militærnægtere. Og det

sker jo ikke rigtig nu. Og fordi der er denne opbakning, er jeg faktisk ikke sikker på, at det ville være nogen succes, hvis de gjorde det.

Nikolai: I dag er Kompedal jo en lejrskole.

Marianne: Ja.

Nikolai: Men hvis der kommer flere værnepligtige, tror du så, at det igen vil blive nødvendigt at åbne Kompedal op som militærnægterlejr?

Marianne: Jeg tvivler på, at man går tilbage til det, for det var ikke særlig effektivt, vel? De unge mennesker, der var dér, kedede sig. Og et er, at de finder på drengestreger. Herregud. Men jeg tror det ikke. Med al det hærværk, der var sidste gang, tror jeg virkelig ikke, det er nogen idé, man overvejer. Jeg kunne forestille mig, at hvis der kommer mange, vil man måske se flere, som vælger at blive udstationeret. Nu er det jo kun fire måneder. Altså, det er jo ingen tid sammenlignet med de to år, det var. Så det kunne da sagtens være, at der kommer nogle der. Men det er ikke noget, vi kan se i tallene, at der er tegn på overhovedet.

Nikolai: Nej, okay. Så Kompedal får lov til at forblive lejrskole et stykke tid endnu?

Marianne: Det gør den helt sikkert. Og nu bliver den så også naturnationalpark, selve Kompedal Plantage.

Nikolai: I hvert fald tusind tak, fordi du kom ind i dag, Marianne Gjørtz Hougaard, og udvidede mit perspektiv og lytternes perspektiv på militærnægtere og vores historier omkring dem.

Marianne: Jamen selv tak.

Nikolai: Du har lyttet til et afsnit af Forløber. Dagens afsnit var tilrettelagt af mig, Nikolai Sørensen. Vi lyttes ved!